

MUHANDISLIK & IQTISODIYOT

*ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal*

№3

2025
MART

Google
Scholar

OPEN ACCESS

ULRICHSWEB™
GLOBAL SERIALS DIRECTORY

Academic
Resource
Index
ResearchBib

ISSN
INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INTERNATIONAL CENTRE

CYBERLENINKA

OpenAIRE

ROAD

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

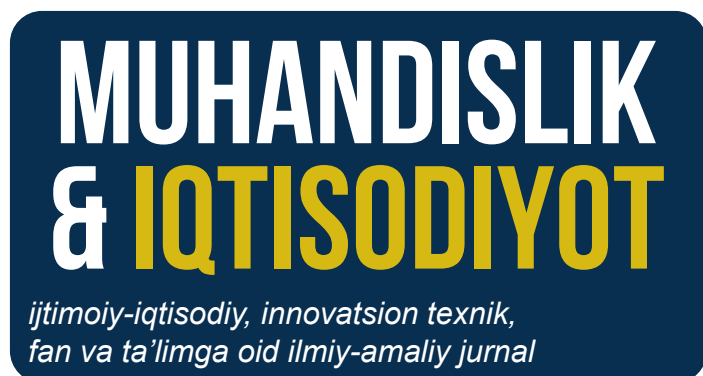
BASE

Crossref

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

РЭУ.РФ
РОССИЙСКИЙ ЭКОНОМИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИМЕНИ Г.В. ПЛЕХАНОВА
ТАШКЕНТСКИЙ ФИЛИАЛ

*Elektron nashr,
70 sahifa, mart, 2025-yil.*

BOSH MUHARRIR:

Zokirova Nodira Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Shakarov Zafar G'afforovich, iqtisodiyot fanlari doktori, PhD

TAHRIR HAY'ATI:

Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor, akademik
Sharipov Kongratbay Avazimbetovich, texnika fanlari doktori, professor
Maxkamov Baxtiyor Shuxratovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Shaumarov Said Sanatovich, texnika fanlari doktori, professor
Turayev Bahodir Xatamovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Allayeva Gulchexra Jalgasovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Arabov Nurali Uralovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Maxmudov Odiljon Xolmirzayevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Xamrayeva Sayyora Nasimovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Bobonazarova Jamila Xolmurodovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Irmatova Aziza Baxromovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Bo'taboyev Mahammadjon To'ychiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Shamshiyeva Nargizaxon Nosirxuja kizi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor, TDIU kengash kotibi
Xolmuxamedov Muhsinjon Murodullayevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Xodjayeva Nodiraxon Abdurashidovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Amanov Otabek Amankulovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Qurbonov Samandar Pulatovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Zikriyoyev Aziz Sadulloyevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Tabayev Azamat Zaripbayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Sxay Lana Aleksandrovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Ismoilova Gulnora Fayzullayevna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Djumaniyazov Umrbek Ilxamovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Kasimova Nargiza Sabitdjanovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Kalanova Moxigul Baxritdinovna, dotsent
Ashurzoda Luiza Muxtarovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Sharipov Sardor Begmaxmat o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Sharipov Botirali Roxatiliyevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Tursunov Ulug'bek Sativoldiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dots.nt
Bauyetdinov Majit Janizaqovich, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti dotsenti, PhD
Botirov Bozorbek Musurmon o'g'li, Texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Sultonov Shavkatjon Abdullayevich, Kimyo fanlari doktori, (DSc)

MUHANDISLIK & IQTISODIYOT

*ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal*

- 05.01.00 – Axborot texnologiyalari, boshqaruv va kompyuter grafikasi
- 05.01.01 – Muhandislik geometriyasi va kompyuter grafikasi. Audio va video texnologiyalari
- 05.01.02 – Tizimli tahlil, boshqaruv va axborotni qayta ishlash
- 05.01.03 – Informatikaning nazariy asoslari
- 05.01.04 – Hisoblash mashinalari, majmualari va kompyuter tarmoqlarining matematik va dasturiy ta'minoti
- 05.01.05 – Axborotlarni himoyalash usullari va tizimlari. Axborot xavfsizligi
- 05.01.06 – Hisoblash texnikasi va boshqaruv tizimlarining elementlari va qurilmalari
- 05.01.07 – Matematik modellash
- 05.01.11 – Raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt
- 05.02.00 – Mashinasozlik va mashinashunoslik
- 05.02.08 – Yer usti majmualari va uchish apparatlari
- 05.03.02 – Metrologiya va metrologiya ta'minoti
- 05.04.01 – Telekommunikatsiya va kompyuter tizimlari, telekommunikatsiya tarmoqlari va qurilmalari. Axborotlarni taqsimlash
- 05.05.03 – Yorug'lik texnikasi. Maxsus yoritish texnologiyasi
- 05.05.05 – Issiqlik texnikasining nazariy asoslari
- 05.05.06 – Qayta tiklanadigan energiya turlari asosidagi energiya qurilmalari
- 05.06.01 – To'qimachilik va yengil sanoat ishlab chiqarishlari materialshunosligi
- 05.08.03 – Temir yo'l transportini ishlatish
- 05.09.01 – Qurilish konstruksiyalari, bino va inshootlar
- 05.09.04 – Suv ta'minoti. Kanalizatsiya. Suv havzalarini muhofazalovchi qurilish tizimlari

Ma'lumot uchun, OAK
Rayosatining 2024-yil
28-avgustdagi 360/5-son
qarori bilan "Dissertatsiyalar
asosiy ilmiy natijalarini chop
etishga tavsiya etilgan milliy
ilmiy nashrlar ro'yxati"ga
texnika va iqtisodiyot fanlari
bo'yicha "Muhandislik va
iqtisodiyot" jurnali ro'yxatga
kiritilgan.

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz:

1. Toshkent shahridagi G. V. Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot universiteti
2. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
3. Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti" milliy tadqiqot universiteti
4. Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti
5. Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti
6. Toshkent davlat transport universiteti
7. Toshkent arxitektura-qurilish universiteti
8. Toshkent kimyo-texnologiya universiteti
9. Jizzax politexnika instituti

MUNDARIJA

Kapital bozori orqali tijorat banklari investitsion jozibadorligini oshirishning o'ziga xos jihatlari	10
Azimjon Abdiraxmonov	
Chuqur muruntov kareri misolida geodinamik monitoring tizimini tashkil etish va bortlarning barqarorligini bashorat qilish	16
SH.SH. Zairov, SH.T. Tadjiev, S.A. Saydullayeva	
Paxta-to'qimachilik klasterlarining innovatsion faoliyatini tashkil etish yo'llari.....	22
Tojiyev Sa'dulla Muhitdinovich	
O'zbekiston tijorat banklari faoliyatida aktivlar daromadliligini oshirish masalalari.....	30
Saxibjonov Muzaffar Salijanovich	
Econometric modeling of bank liabilities	36
Muminova Parvina Ilhomovna	
Mamlakat iqtisodiy rivojlanishida bandlikning o'rni: Artur Ouken qonuni asosida tahlil.....	41
Botirova Sarvinoz Boburjon qizi	
O'zbekistonda aholining unumli bandligi darajasini oshirishdagi huquqiy jihatlar.....	46
Qurbonov Samandar Pulatovich	
Сравнительный анализ эксплуатационных характеристик электромобилей китайского производства на российском рынке: запас хода, мощность и технологические инновации.....	55
Абдурашидов Сардор Журъат угли, Мирзалиев Санжар Махаматжон угли, Ибрахимов Каримжон Исмаилович, Абдурашидов Искандарбек Журъат угли	
Tijorat banklarining aktivlari va ularni samarali boshqarishning nazariy asoslari.....	64
Sohibjonov Muzaffar Salijanovich	

TIJORAT BANKLARINING AKTIVLARI VA ULARNI SAMARALI BOSHQARISHNING NAZARIY ASOSLARI

Sohibjonov Muzaffar Salijanovich

TDIU "Bank ishi" kafedrası mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada tijorat banklari aktiv operatsiyalari, xususan bank aktiv operatsiyalaridan samarali foydalanish orqali ularning daromadlilikini oshirish maqsadida, bank aktivlarini boshqarishni takomillashtirish nazariy asoslari ko'rib o'tilgan. Shu bilan birga bank aktivlarini samarali boshqarish usullarini takomillashtirishdagi muammolar tahlil qilingan hamda ularni bartaraf etish bo'yicha takliflar keltirilgan.

Kalit so'zlar: bank, tijorat banklari, aktiv operatsiyalar, risk, bank kapitali, aktiv, passiv, nazorat, kredit mablag'lari, bank daromadi, foyda.

Abstract: This article discusses the theoretical foundations for improving the management of banking assets in order to increase their profitability through the effective use of active operations of a Commercial Bank, in particular banking asset transactions. At the same time, the problems in improving the methods of effective management of bank assets were analyzed and proposals for their elimination were presented.

Keywords: bank, Commercial banks, active operations, risk, bank capital, active, passive, control, credit facilities, bank income, profit.

Аннотация: В данной статье рассматриваются теоретические основы совершенствования управления банковскими активами с целью повышения их доходности за счет эффективного использования активных операций Коммерческого банка, в частности банковских активных операций. В то же время были проанализированы проблемы в совершенствовании методов эффективного управления банковскими активами и даны предложения по их устранению.

Ключевые слова: банк, Коммерческие банки, активные операции, риск, банковский капитал, актив, пассив, контроль, кредитные средства, банковский доход, прибыль.

KIRISH

So'ngi yillarda mamlakatimizda olib borilayotgan samarali islohotlar natijasi o'laroq, bank tizimini isloh qilish va erkinlashtirish borasida belgilab berilgan vazifalarning bosqichma-bosqich amalga oshirib borilishi natijasida tijorat banklari faoliyati yanada takomillashib, ularning moliyaviy barqarorligini ta'minlash va eng asosiysi, aholining bank tizimiga bo'lgan ishonchi ortib, mustahkamlanib bormoqda.

Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyev ta'kidlaganidek: "Barqaror iqtisodiy o'sish orqali aholi farovonligini ta'minlash yo'nalishi doirasida:

yalpi ichki mahsulot o'sish sur'ati 6 foizdan kam bo'lmagan darajada bo'lishini, investitsiyalar esa yalpi ichki mahsulot hajmiga nisbatan kamida 30 foiz bo'lishini ta'minlash choralari ko'rilsin;

iqtisodiyot tarmoqlarida qiymati 18 milliard dollar bo'lgan 309 ta yirik loyihalar ishga tushirilsin;

yillik inflatsiya darajasi 9 foizgacha va fiskal taqchillik 4 foizgacha bo'lishi ta'minlansin, keyinchalik inflatsiya va Davlat budjeti taqchilligi ko'rsatkichlarini pasaytirish choralari ko'rilsin;

iqtisodiyot tarmoqlariga 275 trillion so'm kredit resurslarini yo'naltirish, shu jumladan 41 trillion so'mlik mikromoliya xizmatlari ko'rsatilishi ta'minlansin;

banklar tomonidan taqdim yetiladigan kredit stavkalarini bozor mexanizmlari asosida 2-3 foiz bandga pasaytirish uchun zarur sharoitlar yaratilsin." [1]

Ushbu masalalar zahirida banklarning iqtisodiyotdagi moliyaviy vositachilik rolini yanada oshirish, aktivlar bilan bog'liq amaliyotlar hajmini doimiy ravishda ko'paytirib borish kabi masalalar yotadi.

Hozirda respublikamiz tijorat banklari tomonidan aktivlarini baholash va boshqarish, aktiv operatsiyalarning sifat darajasi va rentabelligini oshirish uchun muhim zaruriyat hisoblanadi. Chunki nafaqat bozor iqtisodiyotiga o'tish sharoitida, balki rivojlangan davlatlarda ham tijorat banklari faoliyati, ularning iqtisodiy tarmoqlarni, real hamda moliyaviy sektor faoliyatlarini rivojlantirish uchun moliyaviy jihatdan qo'llab quvvatlovchi "lokomotiv" funksiyasi mavjudligini tan olingan. Shuning uchun tijorat banklari daromad olish maqsadida aktiv operatsiyalarga kirishi uchun avvalo ularni boshqarish amaliyotini takomillashtirib borishlari, likvidliligi, risklik, sifatlilik, diversifikatsiyalashganlik kabi muhim bevosita ta'sir etuvchi omillarga e'tibor berishlari zarur.

Bu esa, tijorat banklari aktivlari tarkibini optimallashtirishning dolzarb masala ekanligini tasdiqlovchi yana bir dalil hisoblanadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Odatda tijorat banklari aktivlarini baholash va boshqarish ularning sifatiga muvofiq tarkibiy tuzilishi, aktiv operatsiyalarning diversifikatsiyalanishuvi, riskli aktivlar miqdori, aktivlar daromadlilik, likvidlilik darajasiga qarab amalga oshiriladi va boshqariladi. Iqtisodiy adabiyotlarda aktivlarni boshqarish va baholashning nazariy-konseptual asoslari chuqur tadqiq qilingan.

Iqtisodchi olim V. Usoskin o'zining " Современный коммерческий банк: управление и операции» nomli monografiyasida tijorat banklari aktivlarining asosiy turlarini tashkil etuvchi kredit aktivlariga alohida e'tibor qaratgan. U tijorat banklarining kredit siyosatini yaxshilash uchun mijozlarning kredit to'lash qobiliyatini baholash tizimini takomillashtirish hamda kredit portfelini shakllantirishda diversifikatsiya tamoyiliga qat'iy rioya qilishni taklif qiladi. [2]

Yana bir rus iqtisodchi olimi N.Sokolinskaya aktivlarni samarali boshqarish va sifatini oshirish masalalariga e'tibor qaratadi. Uning fikriga ko'ra, aktivlarni samarali boshqarishda asosiy mezonlar sifatida daromadlilik va xavfsizlik bilan birga, aktivlarning likvidlilik darajasiga alohida e'tibor qaratish zarurdir.[4]

Iqtisodchi olim E.Dolan tijorat banklarining yuqori likvidli aktivlarini ikki guruhga ajratadi:

1. Kassali aktivlar.
2. Ikkilamchi xazinalar.

E.Dolan kassali aktivlar tarkibiga tijorat banklari kassasidagi naqd pullar, bank hisobvarag'idagi qoldiqlar va inkassatsiya jarayonidagi pul mablag'larini kiritadi.

Xalqaro amaliyotda aktivlarning mohiyati keng ma'noda avval amalga oshirilgan operatsiyalar, mol-mulk xarid etish yoki o'z mol-mulkinini uchinchi shaxsga foydalanishga berish natijasida yuzaga keladigan iqtisodiy manfaatlar sifatida tushuniladi. Aktivlardan olinadigan daromad ularning ishlab chiqarish jarayonlarida ishtirok etishi, majburiyatlarni to'lash yoki boshqa aktivlarga almashtirish imkoniyatlariga bog'liq. Shuning uchun aktivlar doimiy ravishda daromad olib keluvchi, likvidlikni saqlovchi va mintaqaviy iqtisodiyotga xizmat qiluvchi obyektlar sifatida qaralishi lozim.

Tijorat banklari aktivlari deganda tijorat banklarining o'z mablag'lari va jalb qilingan mablag'larni samarali joylashtirish va ulardan foydalanishni aks ettiruvchi buxgalteriya balansidagi obyektlar tushuniladi. Tijorat banklarining balansi – bank faoliyatining asosiy ko'rsatkichi hisoblanadi. Balans ikki qismdan iborat bo'lib, uning aktiv qismi bank tomonidan amalga oshirilgan operatsiyalar orqali olingan mablag'lar va joylashtirilgan resurslarni aks ettiradi. Xalqaro amaliyotda tijorat banklarining aktivlari asosan ularning faoliyat xususiyati, mijozlar tarkibi va moliyaviy bozordagi mavqeiga bog'liq ravishda shakllanadi.[5]

Iqtisodiy adabiyotlarda banklarning aktiv operatsiyalarini foizli va foizsiz daromad keltiruvchi operatsiyalarga bo'linadi. Foizli daromadlarga kreditlardan, lizing operatsiyalaridan, qimmatli qog'ozlardan olingan foizlar kirs, foizsiz daromadlarga vositachilik xizmatlari uchun komissiya yig'imi, valyuta operatsiyalari daromadlari, qimmatbaho metallar bilan amalga oshiriladigan operatsiyalardan tushadigan foyda kiritiladi.

Tijorat banklarining aktivlari bank o'z mijozlari ehtiyojlarini hisobga olib, iqtisodiyotning turli sektorlariga taqsimlanadi va bunda iqtisodiyotning qaysi sohasiga ko'proq mablag' yo'naltirilganligini kuzatish mumkin. Aktivlarni diversifikatsiya qilish bankning ishonchliligi va barqarorligini oshirishda asosiy strategiya hisoblanadi. Agar tijorat bankining aktivlari faqat bir yoki ikki yo'nalishda jamlangan bo'lsa, bu bank faoliyatini xavf ostiga qo'yadi; aksincha, mablag'lar iqtisodiyotning turli sohalariga teng taqsimlangan bo'lsa, ushbu bank yanada barqaror hisoblanadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ilmiy ishni amalga oshirishda tijorat banklarining aktiv operatsiyalar bilan bog'liq faoliyatini qator xorijiy va mahalliy iqtisodchi olimlar tadqiq etgan va ularga nisbatan o'z yondashuvlarini shakllantirishgan. Mazkur holatga yanada yaqinroq yondashadigan bo'lsak, deyarli barcha holatlarda tijorat banklari aktiv operatsiyalari va ularni joylashtirish natijasida olinadigan daromadlar xususidagi fikr va yondashuvlari mazmunan bir-biriga yaqin bo'lsa-da, biroq ular shaklan biri biridan keskin farq qiladi. Muallif mavjud tajribalarni o'rganish va ular orqali qiyosiy tahlil o'tkazish natijasida tegishli yo'nalishlarda xulosa, taklif va tavsiyalar bergan.

TAHLIL VA NATIJALAR

O'zbekiston Respublikasi Markaziy bank tomonidan bank tizimining moliyaviy holati, aktivlar sifatining o'zgarishi doimiy ravishda stress-testlar o'tkazish orqali baholanib, vujudga kelishi mumkin bo'lgan xatarlarning salbiy ta'sirini yumshatish yuzasidan zarur prudensial choralar ko'rib borildi va aktivlar sifatini maqbul darajada saqlab qolinishiga erishildi.(1-jadval.)

1-jadval. O'zbekiston Respublikasi tijorat banklarining jami aktivlari tarkibi va dinamikasi [9](mlrd. so'm).

Ko'rsatkichlar nomi	01.01.2020 y.		01.01.2021 y.		01.01.2022 y.		01.01.2023 y.		01.01.2024 y.	
	mlrd. so'm	ulushi, foizda	mlrd. so'm	ulushi, foizda	mlrd. so'm	ulushi, foizda	mlrd. so'm	ulushi, foizda	mlrd. so'm	ulushi, foizda
Kassadagi naqd pul va boshqa to'lov hujjatlari	6553,2	2,4	9734,6	2,7	10686,3	2,4	19309,1	3,5	20201,8	3,1
Markaziy bankdagi mablag'lar	14769,0	5,4	18851,4	5,1	31514,6	7,1	36592,1	6,6	33228,0	5,1
Boshqa banklardagi mablag'lar-rezidentlar	10089,4	3,7	13146,0	3,6	13302,5	3,0	17423,7	3,1	24368,5	3,7
Boshqa banklardagi mablag'lar-norezidentlar	15419,9	5,7	21700,5	5,9	25074,0	5,6	37688,3	6,8	28862,5	4,4
Investitsiyalar va boshqa qimmatli qog'ozlar*	3567,8	1,4	11023,6	3,0	19633,7	4,4	31507,9	5,7	32548,3	5,0
Kredit qo'yilmalari, sof	207646,3	76,1	270212,8	73,8	316382,4	71,1	378909,2	68,1	457847,1	70,2
Asosiy vositalar, sof	5723,1	2,1	8314,2	2,3	11031,9	2,5	14242,9	2,6	19874,9	3,0
Aktivlar bo'yicha hisoblangan foizlar	3306,3	1,2	7881,6	2,2	9387,1	2,1	12295,3	2,2	19249,8	3,0
Bankning boshqa xususiy mulklari	352,8	0,1	1131,2	0,3	1339,4	0,3	3065,5	0,6	4483,5	0,7
Boshqa aktivlar	5299,1	1,9	4125,1	1,1	6570,6	1,5	5712,1	1,0	11492,7	1,8
Jami aktivlar	272726,9	100,0	366121,1	100,0	444922,5	100,0	556746,3	100,0	652157,7	100,0

Ushbu 1-jadval ma'lumotlaridan ko'rinadiki, 2019-2023-yillar mobaynida kredit qo'yilmalari mutlaq miqdorining o'sish tendensiyasi kuzatilgan. Uning YAIMdagi salmog'i ulushi ham 2019-2023-yillarda o'sish tendensiyasiga ega bo'lgan. Bu ijobiy holat hisoblanadi va iqtisodiyotni bank kreditlari bilan ta'minlashda oshib borayotganidan dalolat beradi. Shu bilan birga 2019-2023-yillar davomida kredit

qo'yilmalarning YAIMdagi salmog'i 7,7 foizga pasaygan va bu tijorat banklari kredit faoliyatida ancha muammolar borligini hamda uni takomillashtirish zarurligini bildiradi.

Bank aktivlari salmog'ida kreditlarning ulushi yildan yilga pasayish tendensiyasiga ega bo'lmoqda. Agar bank aktivlarida kreditning ulushi 2019-yilga 76,1 foizni tashkil qilgan bo'lsa uning 2024-yil 1 yanvar holatiga bo'lgan ulushi 70,2 foizni tashkil etgan. Demak bank kreditlarining absolyut miqdori oshgan bo'lsa-da ularning nisbiy pasayish tendensiyasi davom etmoqda. Albatta tijorat banklari aktivlari ichida iqtisodiyotning real sektoriga ajratilgan kreditlarning jami salmoqli o'rin egallagandir. Bunda ajratilgan kreditlarning 86,7 foizi ichki manbalarga hisobiga to'g'ri keladi. Bu holat bank tizimining iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishdagi rolining tobora oshib borayotganligini ko'rsatmoqda.

Bunda asosiy e'tibor, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlariga investitsiya maqsadlari va boshlang'ich kapitalni shakllantirish uchun kreditlar ajratishni kengaytirish hamda mikrokreditlash hajmini oshirish orqali aholini, ayniqsa, kam ta'minlangan oilalarni tadbirkorlik faoliyatiga keng jalb qilish va ularning turmush farovonligini oshirishga qaratildi.

2-jadval. O'zbekiston Respublikasi bank tizimi daromadlilikko'rsatkichlari [9](mlrd.so'm).

№	Daromad va xarajatlar yo'nalishi	01.01.2023 y.	01.01.2024 y.
1.	Foizli daromadlar	61728	86679
2.	Foizli xarajatlar	37566	57683
3.	Foizli marja	24162	28996
4.	Foizli daromadlar	33182	42054
5.	Foizsiz xarajatlar	11812	13273
6.	Operatsion xarajatlar	14877	19563
7.	Foizsiz daromad (zarar)	6494	9218
8.	Sof foyda (zarar)	9993	12380

Olib borilgan tadqiqotlar shundan darak beradiki, respublikamiz tijorat banklarining aktivlari tarkibida salmog'iga ko'ra birinchi o'rinni kreditlar, ikkinchi o'rinni kassali aktivlar, uchinchi o'rinni asosiy vositalar, so'nggi, to'rtinchi o'rinni esa, qimmatli qog'ozlar shaklidagi aktivlar egallaydi. Rivojlangan xorijiy mamlakatlarning bank amaliyotida esa, kreditlardan keyingi ikkinchi o'rinni qimmatli qog'ozlar shaklidagi aktivlar egallaydi, kassali aktivlar esa, aktivlarning tarkibida uchinchi o'rinda turadi. [10]

XULOSA VA TAKLIFLAR

Hozirgi sharoitda respublikamiz tijorat banklari aktivlarini oqilona boshqarish va bank tizimining likvidiligi va barqarorligi mamlakat uchun g'oyat muhim masalalardan biri hisoblanadi. Chunki, birgina bankning inqirozga uchrashi, butun respublikada to'lov tizimining buzilishi kabi salbiy oqibatga olib kelishi mumkin.

Ushbu masalalar zamidida banklarning iqtisodiyotdagi moliyaviy vositachilik rolini yanada oshirish, aktivlar bilan bog'liq amaliyotlar hajmini doimiy ravishda ko'paytirib borish kabi masalalar yotadi.

Hozirda respublikamiz tijorat banklari aktiv operatsiyalarining miqdori tijorat banking ustav kapitali miqdori, bank faoliyatining yo'nalishi, mijozlar tarkibi, bankda zamonaviy texnologiyalarni mavjudligi, bank xodimlarining malakasi kabi ko'plab omillarga bog'liqdir.

Tijorat banklari aktiv operatsiyalarining rivojlanish darajasi past holda qolayotgan yo'nalishi bu-respublika tijorat banklarining qimmatli qog'ozlar bilan amalga oshiriladigan operatsiyalarini takomillashtirishni taqozo etadi.

Tijorat banklarda qimmatli qog'ozlarga qilingan investitsiyalari tarkibida tijorat qimmatli qog'ozlariga qilingan investitsiyalari sezilarda darajada past salmoqqa ega bo'lib qolmoqda.

Tijorat banklarning qimmatli qog'ozlar bilan bog'liq bo'lgan aktiv operatsiyalarining samaradorligini oshirish lozim. Buning uchun, birinchidan, qimmatli qog'ozlarga qilingan investitsiyalarning bank aktivlarining umumiy hajmidagi salmog'ini oshirish lozim; ikkinchidan, bankda emitentlarning moliyaviy holatini baholash tizimini takomillashtirish lozim.

Respublikamiz tijorat banklarining aktiv operatsiyalarining samaradorligini ta'minlash maqsadida quyidagi tadbirlarni amalga oshirilishi maqsadga muvofiqdir:

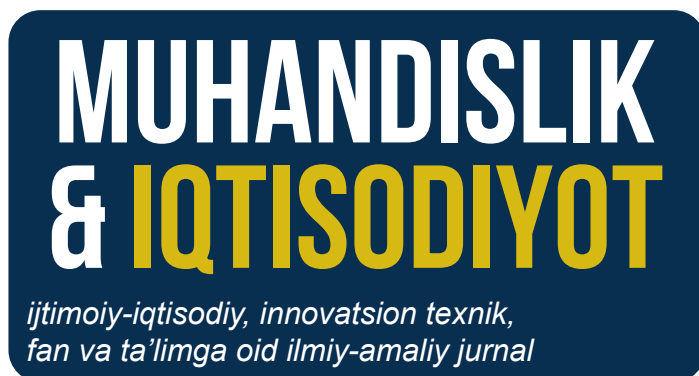
Mamlakat tijorat banklarida kassali aktivlarni yirik miqdorda to'planib qolishiga yo'l quymaslik choralari ishlab chiqish lozim. Buning uchun, avvalo, tijorat banklarining depozit bazasi tarkibida muddatli va jamg'arma depozitlari salmog'ini oshirish lozim.

Tijorat banklarida mijozning kredit to'loviga layoqatligini baholash tizimini takomillashtirish lozim. Bu bank aktivlarini samarali boshqarish hamda ular sifatini oshirishda muhim ahamiyatga ega bo'ladi.

Xulosa qilib aytganda, tijorat banklarida aktivlar samaradorligini oshirish milliy iqtisodiyotimizda zamonaviy bank talablariga to'liq mos keladigan bank tizimini shakllantirish, bankning ichki va xalqaro moliyaviy bozorlarda raqobatbardoshligini mustahkamlashga zamin yaratadi degan umiddamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Mirziyoyev Sh.M. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston — 2030" strategiyasini "Yoshlar va biznesni qo'llab-quvvatlash yili"da amalga oshirishga oid davlat dasturi to'g'risida"gi PF-37-son farmoni. 2024-yil 21-fevral. <https://lex.uz/docs/-6811936>
1. Усоскин В.М. Современный коммерческий банк. – Москва: Вазар-Ферро, 1994. – С. 218-276.
1. Toymuxamedov I. R. et al. The Role of Bank Investment Loans in Increasing the Export Potential of Uzbekistan Enterprises //Spanish Journal of Innovation and Integrity. – 2022. – T. 5. – С. 356-361.
2. Лаврушина О.И. Банковское дело. – Москва: ФИС, 2005. – С. 101-102.
3. Rakhmatov T. S. Improving the practice of commercial banks introducing new types of banking services// Academic Journal of Digital Economics and Stability, Volume 35, Nov-2023, 139-146 pages.
4. Toymuxamedov I. R. et al. The Role of Bank Investment Loans in Increasing the Export Potential of Uzbekistan Enterprises //Spanish Journal of Innovation and Integrity. – 2022. – T. 5. – С. 356-361.
5. Raxmatov T.S. Bank tizimida an'anaviy operatsiyalar orqali tijorat banklari raqobatbardoshligini oshirish // Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar, № 00058- mart-aprel, 2022-y.
6. Berdiyarov B.T. Tijorat banklari aktiv operatsiyalarining daromadliligi.// Bozor , pul, kredit. №6 2009 12 b
7. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki yillik hisoboti.2023-2024-yillar.
8. Toymuxamedov, I., & Jumaev, I. (2024). O'zbekiston Respublikasi moliya bozorida tijorat banklari faoliyati: muammo va yechimlar. YASHIL IQTISODIYOT VA TARAQQIYOT, 1(4). Retrieved from <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/journal/index.php/GED/article/view/1668>
9. Raxmatov T.S. Bank tizimi samaradorligini oshirishda chakana bank xizmatlarining o'rni // Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal, 10/2023, 30.10.2023, 812-817 betlar.

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir Alibekov

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2025. № 3

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali 26.06.2023-yildan
O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№S-5669245 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: №095310.

**Manzilimiz: Toshkent shahri Yunusobod
tumani 15-mavze 19-uy**

+998 93 718 40 07

<https://muhandislik-iqtisodiyot.uz/index.php/journal>

t.me/yait_2100